

ΠΟΙΚΙΛΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

Α΄

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΣΤΙΧΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΠΕΡΔΙΚΑΡΗ

Ὁ Μιχαὴλ Περδικάρης (1766-1828)¹, ποὺ ἤσκησε μὲ ἐπιτυχία τὸ ἰατρικὸ ἐπάγγελμα σὲ διάφορες περιοχὲς τῆς Μακεδονίας, κατέγινε συστηματικὰ μὲ τὸν ποιητικὸ λόγον καὶ φαίνεται ὅτι συνέθεσε πολλὰ ἔργα, ποὺ ὅμως δὲν ἔχουν περισωθῆ.

Ὁ ἴδιος, ὅσο ζοῦσε, ἐδημοσίευσε: α΄) τὸν *Ἐρμῆλον*²—μακρόστιχο ποίημα διηρημένον σὲ τρία μέρη (20 ὠδὲς)—μὲ τὸν ὁποῖο ἐκτείνει τὶς ἐπιθέσεις τοῦ πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις (ἄρχοντας, κληρικούς, ἰατροὺς, συγγραφεῖς) μὲ στόχο τὴν προσβολὴ τῶν τάσεων, ποὺ διεδίδοντο ἀπὸ τοὺς φιλοζόφους τῆς Δύσεως, καὶ β΄) τὴν *Προδοίκασην εἰς τὸν Ἐρμῆλον*³, ἔργο πεζό, μὲ τὸ ὁποῖο παρέχει πληροφορίες γιὰ τὴν ἔκτασι καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ *Ἐρμῆλου*, ἀποκαλύπτοντας καὶ τὶς θέσεις τοῦ ἀπέναντι στὰ προβλήματα τῶν χρόνων τοῦ.

Ἀπὸ τὸν συντοπίτη τοῦ ἰατροῦ καὶ ποιητῆ Γ. Σακελλάριου⁴ περιελήφθησαν στὴν συλλογὴ τοῦ *Ποιημάτων*⁵ πέντε ἔμμετρος ἐπιστολὲς τοῦ Μιχ. Περδικάρη πρὸς αὐτόν⁶.

1. Ἰδ. Κ. Δ. Γουναροπούλου, Μιχ. Περδικάρης, «Πανδώρα» ΚΒ΄, ἀρ. 528 (15 Μαρτίου 1872), σ. 558-559. Π. Ν. Λιούφη, Ἱστορία τῆς Κοζάνης, Ἐν Ἀθήναις 1924, σ. 296-299. Κ. Τσιτσελίκη, Δύο ἄγνωστοι Μακεδόνες ποιηταί, «Νέα Ἑστία» 11 (1932) 252-258. Γλ. Πρωτοπαπᾶ - Μπουμπουλίδου, Κείμενα Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος ὡς τὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1821, Ἀθῆναι-Ἰωάννινα 1973, σ. κ΄-κα΄ (μὲ βιβλιογραφία).

2. *Ἐρμῆλος ἢ Δημοκριτογράφειτος Μιχαὴλ τοῦ Περδικάρη ἰατροῦ. Τόμος πρῶτος 1817*. (Ἰδ. Γλ. Πρωτοπαπᾶ - Μπουμπουλίδου, Κείμενα Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, ὁ.π., σ. 303-305, μὲ τὴν σχετικὴ βιβλιογραφία).

3. *Προδοίκαση εἰς τὸν Ἐρμῆλον ἢ Δημοκριτογράφειτον Μιχαὴλ τοῦ Περδικάρη ἰατροῦ [...] 1817*. (Ἰδ. Γλ. Πρωτοπαπᾶ - Μπουμπουλίδου, Κείμενα Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, ὁ.π., σ. 305-308).

4. Ἰδ. Γλ. Πρωτοπαπᾶ - Μπουμπουλίδου, Κείμενα Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, ὁ.π., σ. κς΄-κζ΄, 316-317 (μὲ τὴν σχετικὴ βιβλιογραφία).

5. *Γεωργίου Σακελλάριου, ἰατροῦ τοῦ ἐκ Κοζάνης, Ποιημάτων [...] Ἐν Βιέννῃ 1817[...]*.

6. α) *Μιχαὴλ ὁ Περδικάρης Γεωργίῳ τῷ Σακελλάριῳ* (17 Νοεμβρίου 1800), σ. 111-117

β) *Μιχαὴλ ὁ Περδικάρης Γεωργίῳ τῷ Σακελλάριῳ* (1 Φεβρουαρίου 1801), σ. 127. 141.

γ) *Μιχαὴλ Γεωργίῳ, κατηγορηθεὶς παρὰ τινων ὅτι μεταχειρίζεται ἑλληνικὸν ὕφος*

Τρία ακόμη έργα του έγιναν τα τελευταία χρόνια γνωστά: Τὸ πρῶτο ἐπιγράφεται *Τῷ πανιερωτάτῳ, ἐλλογιμοτάτῳ τε | καὶ θεοπροβλήτῳ Ἐπισκόπῳ ἁγίῳ Σερβίων κυρίῳ κυρίῳ Θεοφίλῳ | τῷ σεβασμιωτάτῳ μοι Δεσπότῃ*. Περιλαμβάνεται στὸ χγφ. ὑπ' ἄρ. 27 τῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης⁴· ἀποτελεῖται ἀπὸ 44 στίχους σὲ ἰαμβικὸ τρίμετρο καὶ δημοσιεύθηκε ἀποσπασματικὰ ἀπὸ τὸν Μιχ. Καλινδέρη: Μ' αὐτὸ ἐπαινεῖται ὁ ἐπίσκοπος Θεόφιλος γιὰ τὴν συμβολή του στὴν ἀποκατάστασι τῶν σχολικῶν πραγμάτων τῆς Κοζάνης⁵. Τὸ δεύτερο ἔργο ἐπιγράφεται *Ρήγας ἢ κατὰ Ψευδοφιλελλίνων*· περιλαμβάνεται σὲ χγφ. τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους (Κ47, κῶδ. 3)⁶ καὶ ἀποτελεῖ ἐπίθεσι κατὰ τοῦ Ρήγα Βελεστινλή, ποὺ δὲν κατώρθωσε ὁ συγγραφεὺς νὰ συλλάβῃ τὴν προσωπικότητα καὶ νὰ κατανοήσῃ τὸν ἰδεολογικὸ του κόσμῳ⁷. Τὸ τρίτο κείμενο ἔχει τίτλο *Λιομηδείας*. Σῶζεται σὲ χειρόγραφο τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας (ἄρ. 255 [630])⁸ καὶ τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν (ἄρ. P1138 καὶ P1142)⁹ καὶ ἔχει ὡς θέμα τὴν περιπλανήσεις τοῦ ὀμηρικοῦ ἥρωος ἀπὸ τὴν Ἄλωσι τῆς Τροίας ὡς τὴν ἐπιστροφή του στὸ Ἄργος.

εἰς τοὺς στίχους του (12 Μαρτίου 1801), σ. 155-158.

δ) *Μιχαὴλ Γεωργίου*. Ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν «Ποῖον σύστημα τῆς ἰατρικῆς ἀκολουθεῖ». Ἐφημερὶς ἐκ τοῦ Ἑλικῶνος. Ἐπιστημῶν κρείσις (23 Μαρτίου 1801), σ. 164-168.

ε) Ἐφημερὶς β' ἐκ τοῦ Ἑλικῶνος. Τῷ Δ' ἔτει Ὀλυμπιάδος χμγ', θαρηγιλιῶνος ἀρχομένου, α', σ. 171-178.

1. Ἰδ. Μ. Κ α λ ι ν δ έ ρ η, Τὰ λυτὰ ἔγγραφα τῆς Δημ. Βιβλιοθήκης Κοζάνης: 1676-1808, Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1951, σ. 143-144 (Δημοσιεύονται οἱ στίχοι 1-9, 37-44. Στὸν τελευταῖο στίχο πρέπει νὰ τηρηθῇ ἡ μία ἀπὸ τὴν λέξεις ἄκρον καὶ θερμόν). Τοῦ χγφ. ἔλαβα φωτοαντίγραφο μὲ τὴν εὐγενῆ φροντίδα τοῦ κ. Β. Σαμπανοπούλου.

2. Ὁ ἀκριβὴς χρόνος συντάξεως τοῦ στιχουργήματος δὲν εἶναι γνωστός. Πρέπει ὅμως αὐτὸ νὰ ἐγράφη μεταξὺ τοῦ 1803, ὅποτε ἄρχισε νὰ διδάσκη, μετὰ τὴν ἀποκατάστασι τῶν ἐσωτερικῶν ἀντιθέσεων, ὁ Γεώργ. Ἰωαννάκης (1803-1807) καὶ τοῦ 1808, ὅποτε ἀνέλαβε τὴν διδασκαλίαν ὁ Στέφ. Σταμκίδης καὶ, μὲ τὴν συγκατάθεσι τοῦ Θεοφίλου, κτίζεται νέον σχολεῖο. Ἡ τελευταία αὐτῆς χρονολογία εἶναι καὶ ἡ πιὸ πιθανή. (Ἰδ. Π. Ν. Λ ι ο ὄ φ η, Ἱστορία τῆς Κοζάνης, ὅ.π., σ. 79, 203-207). Ὅσο γιὰ τὸν Θεόφιλο, ὁ ἀκριβὴς χρόνος τῆς ἀρχιερατείας του δὲν εἶναι αὐστηρὰ καθωρισμένος. Φαίνεται ὅτι παρέμεινε ὡς Ἐπίσκοπος ἀπὸ τὸ 1780 ὡς τὸ 1811. (Ἰδ. Π. Ν. Λ ι ο ὄ φ η, Ἱστορία τῆς Κοζάνης, ὅ.π., σ. 64-79. Μητροπολίτου πρώην Λήμνου Β α σ ι λ ε ἰ ο υ Ἄ τ έ σ η, Ἐπισκοπικοὶ Κατάλογοι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον, Ἐν Ἀθήναις 1975, σ. 232).

3. Ἰδ. Κ. Δ ι α μ ἄ ν τ η, Τὰ περιεχόμενα τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους. Τόμ. Α', Ἀθήναι 1972, σ. 547.

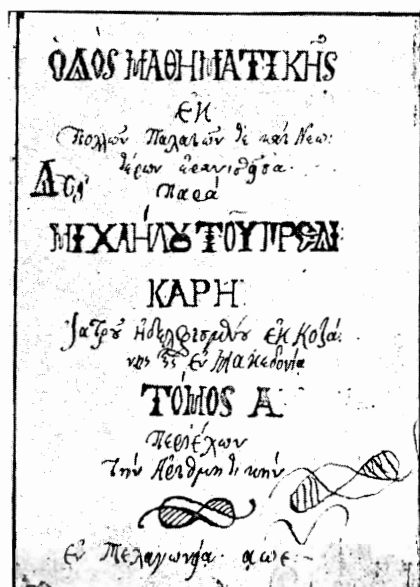
4. Ἰδ. Γ λ. Π ρ ω τ ο π α π ᾶ - Μ π ο υ μ π ο υ λ ἰ δ ο υ, Κείμενα Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, ὅ.π., σ. κ', σημ. 2 (ὄπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία).

5. Ἰδ. Γ λ. Π ρ ω τ ο π α π ᾶ - Μ π ο υ μ π ο υ λ ἰ δ ο υ, Χειρόγραφοι συλλογαὶ ποιητικῶν κειμένων ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνος, «Δωδώνη» Β' (1973) 332-333.

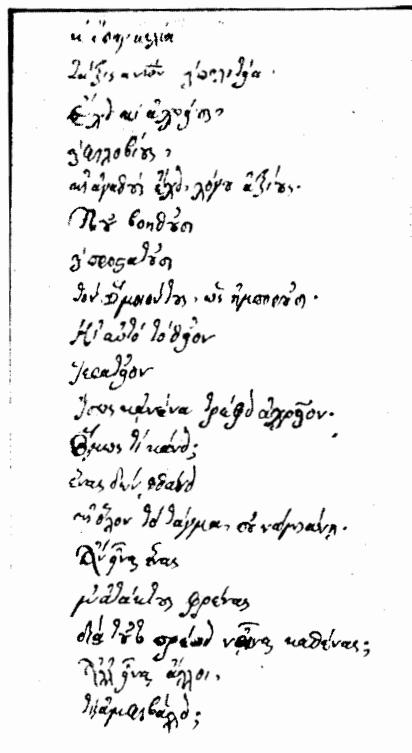
6. Ἰδ. Γ λ. Π ρ ω τ ο π α π ᾶ - Μ π ο υ μ π ο υ λ ἰ δ ο υ, Χειρόγραφοι συλλογαὶ ποιητικῶν κειμένων ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰῶνος. (Σειρὰ δευτέρα), «Δωδώνη» Γ' (1974) 379-381.

Τοῦ Μιχ. Περδικάρη ὅμως σώζονται καὶ τρία ἀνέκδοτα μικρὰ στιχοῦργήματα, ποὺ δὲν ἔχουν ὡς τώρα μελετηθῆ:

Τὸ πρῶτο, μὲ τίτλο Ἐνατροπή, περιλαμβάνεται στὰ φύλλα 130^r-133^r τοῦ χγφ. ἀρ. 125 τῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης, ποὺ περιέγραψε ὁ Ἄντ. Σιγάλας¹ (εἰκ. 1, 2). Πρόκειται γιὰ ἀντίκρουσι τοῦ περιεχομένου *Ποιηματίου* (γνωστοῦ ἀπὸ πολλὰ χγφ.), ποὺ ἐγράφη ἀπὸ τὸν Αἰ. Vacarescu². Ὁ Μιχ. Περδικάρης στὴν ἀπαισιοδοξία γιὰ τὴν ἐπικρατοῦσα κοινωνικὴ κατάσταση τοῦ Ρουμά-

Εἰκ. 1-2. Ὁ τίτλος τοῦ χγφ. 125 τῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης καὶ τὸ φύλλ. 132^r [ἔπου ἢ Ἐνατροπή] τοῦ Μιχ. Περδικάρη (Περδικάρη)]

νου ποιητοῦ ἀντιτάσσει μιὰ αισιόδοξη διάθεσι ὑποστηρίζοντας ὅτι παράλληλα μὲ τοὺς κακοὺς, καὶ περισσότεροι, εἶναι οἱ καλοί, ὥστε δὲν δικαιολογεῖται ἡ ἀπόγνωσις. Πιθανῶς πρόκειται γιὰ ἓνα στιχοῦργικὸ παιχνίδι ἀντι-

1. Ἄντ. Σιγάλας, Ἀρχεῖα καὶ Βιβλιοθηκαὶ Δυτικῆς Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1939, σ. 53. Φωτοτυπία τοῦ χγφ. ἔλαβα μὲ τὴν εὐγενῆ φροντίδα τοῦ κ. Β. Σαμπανοπούλου, τὸν ὁποῖο καὶ εὐχαριστῶ θερμῶς.

2. Ἴδ. Ἀρ. Καμαριανοῦ, Λαϊκὰ τραγοῦδια καὶ φαναριώτικα στιχοῦργήματα Ἑλλήνων καὶ Ρουμάνων τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰῶνος, «Λαογραφία» ΠΗ' (1959) 106-108. Φ. Κ. Μπομπούλιδου, Ἑπτανησιακὰ Σημειώματα, «Δωδώνη» Α' (1972) 136.

στροφής, κατὰ τὸ περιεχόμενο, τοῦ *Ποιηματίου*, γιατί βέβαια ἡ ὅλη δημιουργία τοῦ Κοζανίτου ποιητοῦ δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐκ μέρους του διαπίστωση μιᾶς τόσο εὐρείας καλωσύνης στὸν κόσμο. Ὅπως δὴποτε τὸ στιχοῦργημα, γραμμένο στὸ μετρικὸ σύστημα τοῦ προτύπου, ἀποτελεῖται ἀπὸ τριάντα τρεῖς τρίστιχες στροφές, πὺ ἀπαρτίζονται ἀπὸ δύο 5συλλάβους καὶ ἓνα 10σύλλαβο δακτυλικὸς στίχους μὲ ὁμοιοκαταληξία:

α΄

φ. 130^ρ *Τί ἀυσστόλως||*
 φ. 130^ν *λέγουν πὼς ὄλος*
ὁ κόσμος εἶναι ψευτιά καὶ δόλος,

β΄

ποὺ ἐκ παντοίων
καὶ ἀνομοίων
ἠθῶν κροτεῖται σύστημ' ἄλλοιον!

γ΄

Κ' ἡ ποικιλία
αὐτ' ἡ παντοία
εἶναι τοῦ κόσμου ἢ εὐμορφία.

δ΄

Ἢ γῆ ἐβγάνει
ἄνθη καὶ αὐξάνει
καὶ ἄπειρα χόρτα, ὅπου βλαστάνει,

ε΄

ἄλλα δυσώδη
καὶ ἄλλα εὐώδη,
χωρὶς ἀκάνθας καὶ ἄλλ' ἀκανθώδη.

ς΄

Καὶ κατὰ τόπους
τρέφει καὶ ἀνθρώπους
ἄλλους μὲ ἄλλα ἦθη καὶ τρόπους,

ζ΄

ἄλλους γνησίους
καὶ ἄλλους δολίους||
 φ. 131^ρ *πολλοὺς χρησίμους, πλείστους ἀχρείους.*

Τίτλ.: *Εἰς τὸ ἀντὸ ἀνατροπὴ τοῦ /Μ.Π. ||*

η´

Φαίνονται ἦθη
 ἀπλᾶ κ´ εὐήθη
 κι ἄλλα πανοῦργα καὶ κακοήθη,

θ´

ποὺ μεμειγμένα
 εἴν´ ἐσπαρμένα,
 χρηστὰ μὲ φαῦλα συμπεφυρμένα.

ι´

Καὶ οὐτ´ ἐχάθη,
 ἀφ´ οὗ κ´ ἐστάθη
 ἡ γνησιότης εἰς τόσα πάθη.

ια´

Ἐλλ´ ἂν ἐλείπει,
 κάτι τῆ λείπει,
 ἄκρα δὲν εἶναι, πλὴν δὲν ἐκλείπει.

ιβ´

Δὲν εἴν´ ἀπάτη,
 ἂν ἀκροτάτη
 αὐτὴ δὲν εἶναι κ´ ἐντελεστάτη.

ιγ´

Ἦ οἱ ποθοῦσιν
 ὀρθῶς νὰ ζοῦσιν,
 ἂν καὶ πολλάκις ἐξολισθοῦσιν.||

ιδ´

φ. 131ν Μόν´ ἡ Θεότης
 εἶναι ἀκρότης.
 Ἐλλιπής εἶναι ἡ ἀνθρωπότης.

ιε´

Κι ὅσον ἂν κάνη,
 τὸν κόπον χάνει.
 δὲν εἶναι τρόπος, ἄκρον δὲν φθάνει.

η´₁ Φαίνοντα: *Ψαίνονται* || ι´₁, *ἐχάθη* ἀπὸ διόρθωσι ἀντὶ *ἐχάθη* || ιγ´₁, μετὰ τὸ *ποθοῦσιν* διαγεγραμμένο *ὀρθῶς νὰ* ||

ιζ'

Θέλει νὰ φθάσῃ,
νὰ ὁμοιάσῃ.
"Ὅμως τοὺς ὄρους πῶς νὰ περάσῃ;

ιζ'

"Ὅντως γνησίως
εἶναι φιλία,
δὲν λείπει πάλιν καὶ ἡ δολία.

ιη'

"Ὅπου γυρίσῃς,
φίλ' εἶν' ἐπίσης,
πλὴν πιστοὺς ὄλους μὴ τοὺς νομίσης.

ιθ'

Καθεὶς ἐμπρός σου
εἶν' ἀδελφός σου,
ἀλλ' ἓνας εἶναι ὁ γνήσιός σου.

κ'

Κάθε ἀξία!/
φ. 132^ε κ' ἐπαγγελία,
τάξις ἀνθρώπων καὶ πολιτεία

κα'

ἔχει καὶ ἀχρεῖους
καὶ φιλοβίους
καὶ ἀγαθοὺς ἔχει, λόγου ἀξιούς,

κβ'

ποὺ βοηθοῦσι
καὶ προστατοῦσι
τὸν ὁμοῖόν τους, ὡς ἡμποροῦσι.

κγ'

Κι αὐτὸ τὸ θεῖον
ἱερατεῖον
ἴσως κανένα τρέφει ἀχρεῖον.

κδ'

"Ὅμως τί κάνει;
"Ἐνας δὲν φθάνει·
καὶ ὄλον τὸ τάγμα ποῦ νὰ μιάνῃ;

κε΄

Ἄν εἶναι ἕνας
μὲ ἀτάκτους φρένας,
διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ᾽ναι καθένας;

κς΄

Ἄλλ’ εἶναι ἄλλοι
—τίς ἀμφιβάλει;—||
φ. 132^v ἔργω καὶ λόγῳ ὄντως μεγάλοι,

κς΄

ἐκλογῆς σκεύη,
ποὺ μεσιτεύει
ἢ ἀρετῆ των. Θεὸν πρεσβεύει

κη΄

ὑπὲρ πραγμάτων
καὶ ἀνομημάτων
τῶν λοιπῶν ἄλλων καὶ ἀδυνάτων.

κθ΄

Πλὴν πῶς νὰ ζήσουν;
Νὰ μὴ κινήσουν
τοὺς κατηγοροὺς νὰ φλυαρήσουν!

λ΄

Ἄν ὑστεροῦνται,
ταλαιπωροῦνται,
τοὺς λέγουν τότε πῶς προσποιοῦνται.

λα΄

Ἄν ζῶσ’ ἀφθόνως,
λέγει ὁ φθόνος·
(ἴδου τὸ τάγμα, ποὺ ζῆ ἀπόνως!)

λβ΄

Λοιπὸν δὲν ξεύρουν
τί νὰ ἐφεύρουν,
ὅλους ν’ ἀρέσουν μέσον νὰ εὔρουν.||

λγ΄

φ. 133^r Ἄλλ’ ἂν τις θέλῃ
νὰ ρίπτῃ βέλη,
κέντρο’ ἄς λακτίζη, οὔτε μοι μέλει.

κς΄ 1: σκεῦος Ἐκλογῆς... Πράξ., 9,15 || λγ΄ 3: ...πρὸς κέντρα λακτίζειν Πράξ., 26,14

Τὸ δεύτερο στιχουργήμα ἔχει παραδοθῆ με δύο χγφ., τῶν Γενικῶν Ἄρχειων τοῦ Κράτους (Ἄρχεϊο Ἄθ. Ψαλίδα, ἀρ. 369)¹ καὶ τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης (ἀρ. Ρ1149)². Πρόκειται γιὰ σάτιρα ποῦ ἀπευθύνεται καὶ ἀναφέρεται σὲ κάποιον *Μανολάκη ἄρχοντα* καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑκατὸν δύο τροχαϊκοὺς δεσυλλάβους στίχους, με ὁμοιοκαταληξία κατὰ διστιχία:

<i>Μανολάκη ἄρχοντά μου, συγχωρεῖς τὸ τόλμημά μου. Δὲν σὲ λέγω με κακίαν· ἔχω μίαν ἀπορίαν, 5 Κ' ἐρωτῶ σε νὰ ἡξεύρω τὸ τί εἶσαι πῶς νὰ εἶρω, τί δὲν εἶν' ἀκόμη δῆλον ἂν ὡς ζῶον ζῆς ἢ ξύλον. Εἰ μὲν δένδρον, δὲν κινιόσουν, 10 εἰ δὲ ζῶον, συλλογιόσουν. Ἄλλ', ὡς βλέπω, σὺ κινεῖσαι κι οὐδ' ὡς ζῶον συλλογεῖσαι. Οὔτε δέχεσαι θρησκείαν, τὴν νομίζεις ὡς μουσίαν. 15 Ὡστε τί νὰ σὲ νομίσω, ποῦ νὰ σὲ συναριθμήσω; Μὲ τὰ δένδρα; ἴσως σφάλλω. Μὲ τὰ ζῶα; ἀμφιβάλλω. Ὅσον δείχνεις εἰς τὸ μάτι, 20 φαίνεσαι πῶς εἶσαι κάτι. Πλὴν τί εἶσαι ἀπορεῖται ἀπὸ ὅλους καὶ ζητεῖται. Ἄλλ' ὁ μέγας ὄντολόγος κι ἀκριβῆς φνσιολόγος,</i>	<i>25 ποῦ κατηγορεῖ τοὺς ἄλλους φιλοσόφους τοὺς μεγάλους, δὲν ἔφοβήθη τὰ μυαλά του κ' ἔβαλε τὰ δυνατά του ἐντελῶς νὰ σὲ γνωρίση, 30 τὸ τί εἶσαι νὰ νοήση. Αὐτὸς κρίνει τὰ ροβίθια, τὰ κουκιά, τὰ κολοκύθια, τὲς φακὲς καὶ τὰ πεπόνια, καλογέρους με φαιλόνια. 35 Ξεύρει Βλάχον, ξεῦρ' Ἀρμένη, εἶδε κόσμον, εἶδε γένη, κρίνει πρόβατα, λιοντάρια, κρίνει σκύλους κρίν' ὄναρια κ' ἤλπισε κ' ἐσὲ νὰ κρίνη 40 κ' εὐκολο νὰ διακρίνη ἀπὸ τᾶλλ' αὐτὰ τὰ ὄντα ὅσα ἐμψυχα καὶ ζῶντα, ὅτι ἔνόησε κι ἀστέρως κ' εἶπε τετραγώνους σφαίρας 45 κι ἄγγελοι πῶς τοὺς ἀνάπτουν εἰς τὴν νύκτα νὰ ἀστράπτουν. Πλὴν κάκεϊνος ὁ μέγας ὁ σοφός, ὡς εἶ τις ἄλλος,</i>

Τίτλ.: Ἐρώτησις τοῦ μιχαήλου περιδικάρη Β: Πρὸς τὸν Κυρ μανολάκην εἰσάλλησις Γ || 5 καὶ ρωτῶσε Β: κιάγαποῦσα Γ || 6 τὸ τί εἶσαι πῶς νὰ εἶρω Β: τ' εἶσαι πῶς νὰ εἶρω Γ || 7 ἀκόμη Β: ἀκόμα Γ || 10 κινιόσουν Β: κινιούσουν Γ || 11 συλλογιόσουν Β: συλλογιούσουν Γ || 23 ὄντολόγος Γ: ὀδολόγος Β || 31 ροβίθια Β: ρεβύθια Γ || 33-34 παραλείπει Γ || 37 πρόβατα λιοντάρια Β: βόδια καὶ γομάρια Γ || 38 κρίν' ὄναρια Β: καὶ λιοντάρια Γ || 43 κ' παραλείπει Γ || 47 κάκεϊνος Β: κ' ἐκεῖνος Γ ||

1. Ἰδ. Κ. Δ τ α μ ν τ η, Ὁ Ἄθανάσιος Ψαλίδας καὶ τὸ ἀρχεῖον του, «Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἑθνολογικῆς Ἑταιρείας» 14 (1960) 581. (Στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα: Γ').

2. Τὸ χγφ. δὲν ἔχει ὡς τώρα περιγραφῆ. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα φύλλο σχήμ. 24.1 × 34,6 ἐκ. μ. (Στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα: Β.).

εἰς ἔσένα ἐγελάσθη,
 50 μάτην τόσον ἐφαντάσθη.
 Φλυαρεῖ εἰς τὴν ἀλήθεια
 καὶ μᾶς λέγει παραμύθια.
 Ἄν ἐγνώρισ' ἔν' ἀστέρα,
 τίποτε. Κακὴ του μέρα.
 55 Ἐένα θέλω νὰ γνωρίση,
 ἄν ἤξεύρη νὰ νοήση,
 ἴσένα ὅτι εἶσαι τέρας
 ἄλλο παρὰ τοὺς ἀστέρας.
 Ὅθεν, ὄ,τ' εἰπῆ, δὲν πείθει·
 60 εἰς ἔσένα ἠπατήθη.
 Λὲν σ' ἐγνώρισε τελείως
 κι ἄς καναχᾶται ὁ ἀχρεῖος.
 Οὕτως σὸ πὼς εἶσαι κάτι
 τὸ γνωρίζουν καὶ οἱ γάττοι,
 65 οὐδὲ εἶναι ἀπορία
 ἢ καμμί' ἀμφιβολία.
 Ἄς μ' εἰπῆ τό ὅ,τι εἶσαι,
 μὲ τί ὄντα ἀριθμεῖσαι.
 Τοῦτο εἶναι δυσκολία
 70 καὶ μεγάλη ἀπορία.
 Ἄλλ' αὐτὸς σ' εἶπε (δερμάτι).
 Τοῦτο πλεόν μὲ ταράττει.
 Ἄχ, δερμάτι σὸ δὲν εἶσαι,
 χέζεις, τρώγεις καὶ κινεῖσαι.
 75 Κι, ὦ, νὰ τοῦ σβησθῆ τὸ μάτι!

Τέτοιοι ποτὲ δερμάτι
 οὔτ' ἠκούσθη, οὔτ' ἐφάνη
 κ' εἶναι τοῦ σοφοῦ μιὰ πλάνη.
 Ὁ σοφὸς τῶ ὄντι σφάλλει
 80 κ' εἶναι πλάνη του μεγάλη.
 Ἄς κουρεύεται, ἄς σκάση,
 οὔτε ἠμπορεῖ νὰ φθάση
 τὸ τί εἶσαι νὰ νοήση
 καὶ σαφῶς νὰ παραστήση,
 85 ἀλλ' οὐδὲ κανένας ἄλλος,
 ἔστω καὶ σοφὸς μεγάλος.
 Τὸ λοιπὸν εἰς ἕναν τρόπον
 σὺ ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων
 θέλεις μείνει ὡς ἐν μόνον
 90 εἰς αἰῶνα τῶν αἰώνων
 μέγα ἄπορον τοῦ κόσμου
 —καθὸ τέρας εἶσαι, φᾶς μου,—
 ὄλοι νὰ σὲ θεωροῦσι
 καὶ χωρὶς νὰ ἠμποροῦσι
 95 τὸ τί εἶσαι νὰ γνωρίσουν,
 ὡς τί ὄν νὰ σὲ νομίσουν.
 Σὲ ὑλάκτησα ὡς φίλον,
 διατὶ μὲ εἶπες σκύλον.
 Ἄλλὰ πάλιν σ' εἶμαι φίλος
 100 καὶ ἄς εἶπες: «εἶμαι σκύλος».
 Ὅθεν μὴ δυσαρεστήσαι,
 ἄν σ' ἐρώτησα τί εἶσαι.

52 παραμύθια B: κολοκύθια Γ || 53 ἐγνώρισ' ἔν' ἀστέρα B: ἐνόησεν ἀστέρα Γ || 59 ὄτ' εἰπῆ Γ: ὄ,τι πῆ B || 60 ἠπατήθη B: ἀπατήθη Γ || 71 δερμάτι B: δρεμέτι Γ || 73 δερμάτι σὸ Γ: δερμάτ' ἐσὸ B || 75 κι ὄνὰ τοῦ Γ: κ(αι) νὰ σοῦ B || Μετὰ τὸν στίχο 78 διαγεγραμμένος ὁ στίχος κ' εἶναι πλάνη του μεγάλη B || 87 τὸ Γ: τὸν B || 92 εἶσαι B: ποῦσαι Γ || 99 σ' εἶμαι Γ: εἶμαι B || 100 καὶ ἄς εἶπες B: ἄν κ' ὡς μ' εἶπες Γ ||

Τὸ τρίτο στιχοῦργημα, μὲ τίτλο *Εἰς τὴν Ἱατρικὴν* ἔχει γραφῆ στο φύλλο 1ν τοῦ χγφ. P1149 τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης καὶ μ' αὐτὸ ὑπογραμμίζονται οἱ δυσάρεστες πλευρῆς ἀσκίσεως τοῦ ἱατρικοῦ ἐπαγγέλματος. Ἀποτελεῖται ἀπὸ εἴκοσι ὀκτῶ τροχαϊκοὺς 8συλλάβους στίχους μὲ ὁμοιοκαταληξία κατὰ διστιχία. Στὸ στιχοῦργημα αὐτὸ (γραμμμένο ἀμέσως μετὰ τὸ προηγούμενο, στὸ χγφ. τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης) δὲν ἀναφέρεται

ιδιαίτερα τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ. Ὡστε ἡ προσγραφή του στὸν ἰατρό Μιχ. Περδικάρη πρέπει νὰ γίνῃ ὄχι μὲ ἀπόλυτη βεβαιότητα, ἀλλὰ φυσικὰ μὲ μεγάλη πιθανότητα:

φ. 1^v Ἄχ, ὦ τέχνη Ἰατρική μου, πόσον σὲ μισεῖ ἡ ψυχὴ μου! Δόξαν ἔχεις, κέρδος ἔχεις, κάθε τέχνην ὑπερέχεις 5 ὅλοι σὲ προὔπαντοῦσι, ὡς Θεόν των σὲ τιμοῦσι. Ἄλ' ἂν στοχασθῶ τὰς θλίψεις, ὅπου θέλει ἀνταμείψεις τοὺς ἀθλίους λατρευτάς σου, 10 ἰατροὺς τοὺς ἐραστάς σου, εἶσαι ἢ ἀθλιωτάτη, ἀπὸ βάσανα γεμάτη. Νὰ κουρεύεσαι, ἀθλία! Εἶσαι ὅλη δυσκολία.	15 Δὲν μ' ἀφίνεις νὰ χορτάσω, μιὰν στιγμὴν νὰ ἡσυχάσω. Δὲν ἤξεύρω μήτε ὕπνον, μήτε γεῦμα, μήτε δεῖπνον. Πότε ἕνας, πότε ἄλλος, 20 διάβολος κι αὐτὸς μεγάλος, κάθε ὥραν νὰ μὲ κράζῃ, τὴν ψυχὴν μου νὰ ταράζῃ! Ἄχ, Ἰατρική, κρημνίσου, εἰς τ'ἀνάθεμ' ἢ τιμὴ σου! 25 Κύλλια νὰ πωλῶ κραμβία καὶ νὰ ζῶ ἐν ἡσυχίᾳ ὅσον θέλω νὰ δειπνήσω καὶ ὅσον θέλω νὰ καθήσω...

Τίτλ.: εἰς τὴν Ἰατρικὴν || 7 στοχασθῶ διώρθωσα: στοχασθῆ B ||

Καὶ τὰ τρία ἀνέκδοτα στιχουργήματα τοῦ Μιχ. Περδικάρη δὲν διακρίνονται βέβαια γιὰ λογοτεχνικὴ ἀξία, πού ὅπωςδῆποτε ἀπουσιάζει ἀπὸ τὴν ὅλη ποιητικὴ του παραγωγή. Ἀνήκουν πάντως στὸ ἀντίστοιχο κλίμα τῶν χρόνων τους καὶ συμβάλλουν γραμματολογικὰ στὴν πληρεστέρα γνῶσι τῆς πνευματικῆς ἐργασίας τοῦ Κοζανίτου ποιητοῦ.

Β'

Η «ΠΑΡΑΦΡΑΣΙΣ» ΤΗΣ «ΙΛΙΑΔΟΣ» ΑΠΟ ΤΟΝ ΓΕΩΡΓΙΟ ΡΟΥΣΙΑΔΗ

Στὸν κύκλο τῶν Ἑλλήνων λογίων, πού ἀναπτύσσουν κάποια διδακτικὴ καὶ φιλολογικὴ δραστηριότητα, στὴν Ἑλλάδα καὶ σὲ χῶρες εὐρωπαϊκῆς, κατὰ τὴν Προεπαναστατικὴ περίοδο, κατατάσσεται ἀναμφισβήτητα ὁ Γεώργιος Ρουσιάδης (1783-1854)¹, πού πρῶτος, κατὰ τὴν νεωτέρα περίοδο τῆς

1. Ἰδ. Κ. Γ ο υ ν α ρ ο π ο ὕ λ ο υ, Γ. Ρουσιάδης, «Πανδώρα» ΚΒ', ἀρ. 528 (15 Μαρτίου 1872), σ. 559-561. Π. Ν. Λ ι ο ὕ φ η, Ἱστορία τῆς Κοζάνης, Ἐν Ἀθήναις 1924, σ. 218-222. Ν. Π. Δ ε λ ι α λ ῆ, Ἀναμνηστικὴ εἰκονογραφημένη ἐκδοσις Παύλου Χαρίση [...]. Τόμος Πρῶτος, Κοζάνη 1935, σ. 59-65 (ὅπου καὶ εἰκὼν τοῦ Γ. Ρουσιάδη).

Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας (ἀπὸ τὸ β' ἡμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος κ.έξ.), ἀπέδωσε στὰ νέα ἑλληνικὰ τὴν «Ἰλιάδα» τοῦ Ὅμηρου¹ (εἰκ. 3).

Τὸ ἔργο τυπώθηκε στὰ χρόνια 1817-1819, μὲ τίτλο ἐκτενῆ: Ὅμηρον Ἰλιάς παραφρασθεῖσα καὶ ὁμοιοκαταλήκτως στιχορρηθεῖσα μετὰ Προσθήκης ἀναγκαίων καὶ ἐπωφελῶν ὑποσημειώσεων καὶ ἀναρτήσεως τῆς Μυθολογίας, Ἀλληγορίας καὶ ἀληθοῦς Ἱστορίας πάντων τῶν ἐν αὐτῇ ἐμπιπτόντων Θεῶν, Ἡμιθέων καὶ Ἐνδόξων Ὑποκειμένων, πρὸς χρῆσιν τῆς Νεολαίας καὶ τῶν πρὸς κατάληψιν τοῦ Ὅμηρικοῦ καλάμου ἀδυνάτων. Καὶ νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα μετὰ διαφόρων χαλκογραφικῶν Εἰκόνων εἰς δέκα τρία τμήματα παρὰ Γεωργίου Ρουσιάδου τοῦ ἐκ Κοζάνης[...]².

Ἡ ἔκδοσις τοῦ Γ. Ρουσιάδη περιλαμβάνει τὸ ἀρχαῖο κείμενο, τὴν δική του «παράφρασι», σχόλια πραγματικά, στηριγμένα σὲ ἀπόψεις γιὰ ὁμηρικὰ χωρία Εὐρωπαϊῶν συγγραφέων, κάποιες συσχετίσεις ἰδίως στοιχείων τοῦ πολιτισμοῦ μὲ ἀντίστοιχες γλωσσικὲς ἀποδόσεις τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν συγχρόνων τοῦ Ἑλλήνων³ κι ἀκόμη μυθολογικὲς καὶ ἀλληγορικὲς πληροφορίες γιὰ θεοὺς, ἡμιθέους, ἥρωας, πού ἀναφέρονται στὴν «Ἰλιάδα».

Στὸ ἔργο, πού κοσμεῖται ἀπὸ πολλὲς χαλκογραφίες, προτάσσονται: α') Ἐπίγραμμα (ἀπὸ 30 πεντάστιχες στροφές)⁴ καὶ Ὕμνος (ἀπὸ 18 πεντάστιχες στροφές)⁵ καὶ β') ἐκτενὴς πρόλογος γιὰ τὸν Ὅμηρο καὶ τὴν «Ἰλιάδα»

1. Ἰδ. γενικὰ Κ. Μ η τ σ ά κ η, Ὁ Ὅμηρος στὴ νέα ἑλληνικὴ λογοτεχνία, Ἀθήνα 1976.

2. Ἰδ. Δ. Γ κ ι ν η - Β. Μ έ ξ α, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία: 1800-1863 [...]. Τόμος Α', Ἐν Ἀθήναις 1939, ἀρ. 988, 1079, 1176.

3. Εἶναι χαρακτηριστικὰ ὅσα σημειώνονται ἀπὸ τὸν Γ. Ρουσιάδη, κατὰ τὴν παράφρασι τοῦ στίχ. Β 637:

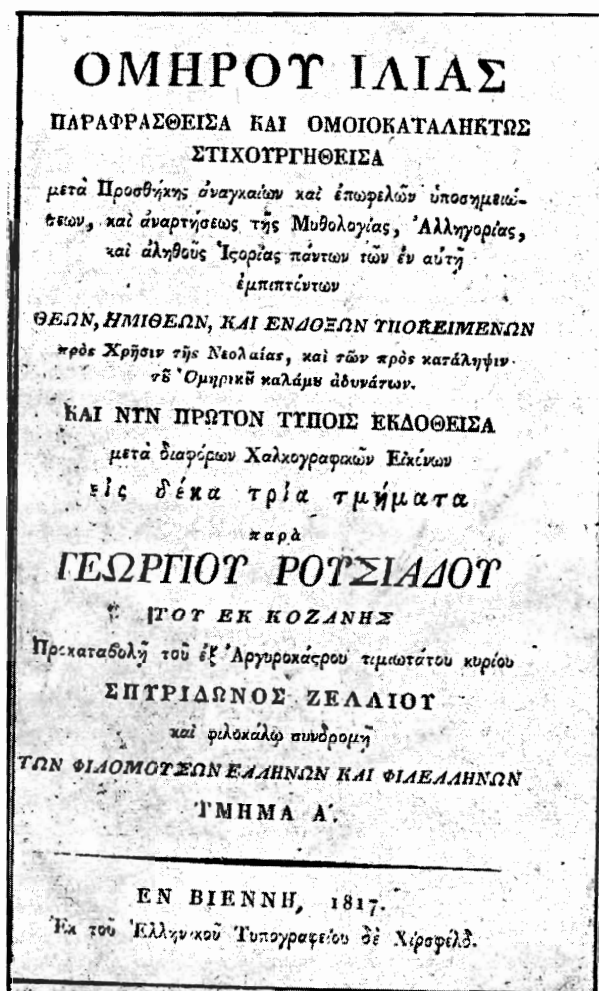
(Τῷ δ' ἅμα νῆες ἔποντο δώδεκα μυλοπάροιοι
.....εἰς δώδεκα δὲ πλοῖα
ὧν πρύμναι τε κ' αἱ πρῶραι ὁμοῦ μὲ μίλτον * βεβαμμέναι
* καὶ ἄμμιον τὸ κοινῶς κινάβαρι λεγόμενον)

Εἰς τὴν παράφρασιν ἐτέθη ὅτι καὶ αἱ πρῶραι καὶ αἱ πρύμναι τῶν πλοίων ἦσαν βεβαμμέναι, τὸ ὁποῖον ἔγινε κατὰ τὴν νῦν συνήθειαν διότι τὸ πάλαι, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ τε Ἡρόδοτος καὶ ὁ Βιργίλιος δὲν ἐβάπτοντο μόνον αἱ πρύμναι καὶ πρῶραι, ἀλλὰ ὀλόκληρα τὰ πλοῖα (Ὅμηρον Ἰλιάς παραφρασθεῖσα [...] παρὰ Γ. Ρουσιάδη [...] Τμ. Β', Ἐν Βιέννῃ 1817, σ. 129).

4. Κάθε στροφή ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο 11συλλάβους, δύο 7συλλάβους καὶ ἓνα 5σύλλαβο μὲ ὁμοιοκαταληξία τοῦ α' μὲ τὸν β', τοῦ γ' μὲ τὸν δ' καὶ τῶν τελευταίων στίχων κατὰ ζεύγη στροφῶν:

Ἄρχ.: Ἑλλάς λαμπρά, σεπτὴ καὶ μακαρία,
τοῦ νοεροῦ φωτός πηγὴ κυρία,
μήτηρ πεπαιδευμένων
τοσοῦτων φωτισμένων
περικλεῶν ἀνδρῶν.

5. Κάθε στροφή ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς 10συλλάβους (α', γ', δ') καὶ δύο 9συλλάβους

Εἰκ. 3. Ὁ τίτλος τοῦ Α' τμήματος τῆς «Παραφράσεως»
 τῆς «Ἰλιάδος» ἀπὸ τὸν Γ. Ρουσιάδη (1817)

πού ἀποτελεῖ ἀπάντησιν τῶν κυριωδεστέρων περιόδων τοῦ περὶ Ὅμηρου προλόγου τῆς σοφῆς Δασιᾶ (Dacier), τῆς ὁποίας αἱ βαθεῖαι καὶ ὀρθαὶ κρίσεις ἐπληρέθησαν καὶ ἐπαινοῦνται συμφώνως παρ' ὄλων σχεδὸν τῶν πεπαιδευμένων ἀνδρῶν¹.

Στὸν ἴδιον αὐτὸν Πρόλογο ὁ Παραφραστὴς ἐκθέτει τὰ κίνητρα καὶ τὸν χαρακτήρα τῆς ἐργασίας του: *Τὰ ἔθνη τὰ πλέον βάρβαρα, τὰ ὁποῖα μίτε τῆς ὥραιας ποιητικῆς, μίτε τῆς ἐνεργείας αὐτῆς, μίτε |τῆς ἡδύτητος τῆς γλώσσης καὶ τῆς ἐκ τῆς ἀρμονίας τῶν λέξεων ἀρετῆς ἔχουσι τινα αἰσθησιν, ἠσθάνθησαν μ' ὄλον τοῦτο τὴν μεγαλειότητα τῶν ἰδεῶν του, τὴν σεβασμότητα τῆς πραγματευομένης ὑποθέσεως, τὴν παντοῦ εἰς τὰς ποιήσεις του εἰκονιζομένην καὶ ἀπὸ ἀρχῆς ἄχρι τέλους εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς περιόδους αὐτῶν βασιλεύουσαν φύσιν καὶ τὴν ἐκπλήττουσαν τῶν χαρακτήρων τῶν Ἡρώων του ποικιλότητα [...]. Τὰ ἔθνη, λέγω, τὰ πλέον βάρβαρα, ὡς Ἰνδοί, Πέρσαι, Συρεῖς καὶ οἱ Χαλδαῖοι αὐτοὶ (λέγεται) μετέφρασαν εἰς τὰς διαλέκτους των τὰς ποιήσεις του καὶ οἱ δυστυχεῖς ἀπόγονοί του μόνοι (ὅσοι δὲν εἶχον τὴν εὐτυχίαν νὰ τύχωσι μιᾶς ξεχωριστῆς ἀγωγῆς, διὰ νὰ καταλαμβάνουν τὴν προσαπορικὴν των γλῶσσαν) ὑστεροῦνται τῶν χαρίτων αὐτῶν. Ὅθεν τοιμῶ νὰ πιστεύσω βεβαίως ὅτι ἡ παράφρασίς μου αὕτη θέλει τοῖς εἶναι ἐφετῆ καὶ εὐπρόσδεκτος, διότι ὄχι μόνον θέλει τοῖς παραστήσει ἐνκαταλήπτους τὰς ἐγγενεῖς καὶ ὑψηλὰς τοῦ Ὁμήρου ἰδέας διὰ |τοῦ εἰς τὰς ἀκοάς των συνεθισμένου τῆς μητρικῆς των γλώσσης τόνου, ἀλλὰ θέλει τοὺς καταστήσει ἱκανοὺς διὰ ν' αἰσθανθοῦν καὶ ὅλην τὴν ἡδύτητα τῶν Ὁμηρικῶν ἐκφράσεων ἐντελῆ καὶ ἀδιάφθορον, διὰ τῆς στενῆς συγγενικῆς σχέσεως τῆς προσαπορικῆς των καὶ τῆς νῦν καθομιλουμένης γλώσσης των [...]. Ἄν |εἶπη δέ [τις] ὅτι ὁ κάλαμος τοῦ παραφραστοῦ εἶναι ἐκεῖνος ὅστις δύνатаι νὰ διατηρήσῃ ἀδιάφθορον τὴν ὥραιότητα καὶ ἡδύτητα τοῦ προ-*

(β', ε') στίχους μὲ ὁμοιοκαταληξία τοῦ τύπου: αβααβ.

Ἄρχ.: Ἐλλάς ὥραία, γῆ δοξασμένη
μήτηρ ἠρώων τε καὶ θεῶν,
τ' ἴστασαι οὕτω ἐκπεπληγμένη
κ' εἰς τόσῃν λύπῃν βεβυθισμένη
διὰ τὴν πτώσιν σου τῶν ναῶν;

¹ Ἄς προστεθῆ ὅτι οἱ στροφές, α', β', γ', ε', ζ', ιε' τοῦ Ὕμνου καταγράφονται (ὡς ἀνεπίγραφο στιχοῦργημα ὑπ' ἀρ. X) στὴν συλλογὴ στιχοῦργημάτων πού φέρονται ὑπὸ τὸ ὄνομα Ν Ι Κ Ο Λ Α Ο Υ Λ Ο Γ Α Δ Η Σ Τ ὸ Ν Κ ὠ δ . ὑπ' ἀρ. 4 (σ. 203-209) τοῦ Ζωγραφείου Κωνσταντινουπόλεως, πού περιέγραψε ὁ Ἄ. Παπαδόπουλος - Κεραμῆς (Δύο κατάλογοι ἐλληνικῶν Κωδίκων ἐν ΚΠόλει τῆς Μεγάλῃς τοῦ Γένους Σχολῆς καὶ τοῦ Ζωγραφείου, «Izvestija Russkago Archeologičeskago Instituto v Konstantinopole» XIV, fasc. 2-3, 1909, σ. 131-132). Ἰδ. καὶ Φ. Κ. Μπουμπουλίδου, Παλαιογραφικαὶ ἐρευναι ἐν Κωνσταντινουπόλει, Ἀθῆναι 1964, σ. 9.

1. Ὁμήρου Ἰλιάς παραφραστῆσα [...] παρὰ Γ. Ρουσιάδου [...]. Τμ. Α', Ἐν Βιέννῃ 1817, σ. α'.

τοτύπου και αυτός μόνος, οὐχὶ δὲ ἡ γλῶσσα ἡμῶν, ἡμπορεῖ νὰ διαφθείρη αὐτήν, τότε ἔχει μέγιστον και ἀναντίρρητον δίκαιον· διὸ προλαμβάνω νὰ εἶπω ὅτι τὰ σφάλματα τὰ ὁποῖα ἤθελ' ἀπαντήσῃ τις εἰς τὴν παράφρασιν, διὰ τῶν ὁποίων ἀπεμακρύνθη που ἡ ὁμοιότης αὐτῆς ἀπὸ τῆς τοῦ πρωτοτύπου¹, δὲν πρέπει ν' ἀποδοθῶν εἰς τὴν ἀδυναμίαν τῆς γλώσσης ἡμῶν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀναξιότητα τοῦ καλάμου μου. Γνωρίζω καλῶς και ὁμολογῶ τρανότατα ὅτι ἡ ἐπιχείρησίς μου αὕτη παραβαλλομένη μετὰ τὴν ἀδυναμίαν μου ὑπῆρξε τολμηρὰ και ἀυθάδης, διότι ἄλλον καλάμου και οὐχὶ τοῦ ἰδικοῦ μου, ἄλλων δυνάμεων, ἄλλον πνεύματος και οὐχὶ τοῦ ἀδυνάτου και μυρῖοις, ἂν εἶπω, κακοῖς καταπολεμουμένοι και ἡσυχίας ὑστερημένοι ἰδικοῦ μου, ἔργον ἦν τοῦτο· πλὴν ἡ ἔνθερμος ἔφεσις τοῦ νὰ φανῶ καγὼ ἤδη, καθ' ὃν καιρὸν τὸ τῆς ὀρθῆς παιδείας φῶς ἤρξατο ν' ἀποδιώκῃ ἀπὸ τὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος τὸ σκότος τῆς δεισιδαιμονίας μετὰ τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ, ἐπωφελῆς, ὅσον τὸ κατ' ἐμέ, εἰς τοὺς ὁμογενεῖς μου, ὁ διακαῆς μου ζῆλος τοῦ νὰ προσφέρω καγὼ εἰς τὴν προσφιλῆ μοι πατρίδα ὡς εὐγνωμον τῆς τέκνον, ὕστερον ἀπὸ μίαν δεκαπενταετῆ πόνων και δυστυχῶν πλήρη ἀπουσίαν μου, ὡς ἐν εὐγνωμοσύνης τεκμήριον τὴν ἀπαρχὴν τῶν κόπων μου και ἡ βεβαία ἐλπὶς ὅτι οἱ εὐαίσθητοι και συγκαταβατικοὶ ἀναγνώσται, ἀντὶ νὰ γένωσιν ἀδυστηροὶ κατ' ἐμοῦ κριταί, θέλει ἀποδεχθῶσιν εὐμενῶς τὸ πόνημά μου [...] θέλει μ' ἀξιόσουσι συγγνώμης μόνον και μόνον διότι ἡ τῶν δυνάμεων μου ἀνωτέρα ἐπιχείρησις αὕτη θέλει διεγείρει ἴσως κανένα τῶν πεπαιδευμένων φιλογενῶν διὰ νὰ πλουτίσῃ τὸ μέγιστον τοῦ δυστυχοῦς ἡμῶν Γένους μέρος (διότι τὸ Γένος ἡμῶν κυρίως εἶναι ἱκανῶς πεπλουτισμένον μετὰ τὸ πρωτότυπον) μετὰ μίαν ἐντελεστέραν παράφρασιν [...]².

Ἡ μετάφρασις ἔγινε σὲ ἱαμβικοὺς 15συλλάβους στίχους μετὰ ὁμοιοκαταληξία, τὴν ὁποία φαίνεται ὅτι ὁ Γ. Ρουσιάδης θεωροῦσε συστατικὸ στοιχεῖο

1. Μολονότι ὅσα ἐκθέτει γιὰ τὴν «παράφρασι» τοῦ ὁ Γ. Ρουσιάδης νομίζω ὅτι πείθουν πῶς δὲν κάνει διάκρισι ἀνάμεσα σὲ «μετάφρασι» και «παράφρασι», ὥστόσο ὁ ὑπερασπιστής του (κατὰ τῆς ἐπικρίσεως τῆς «Παραφράσεως», ποὺ δημοσιεύθηκε στὸν «Λόγιον Ἑρμῆ») Σ. Α. Ι. ἀναλαμβάνει νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἔκτασι τοῦ ἔργου χαρακτηρίζοντάς το ὡς «παράφρασι» σὲ ἀντιδιαστολὴ μετὰ «μετάφρασι»: Ἐπεὶ δὲν εὐρίσκεις ὁρθὸν και τὸ νὰ πλατύνῃ ἐδῶ και ἐκεῖ τὰς περιόδους μετὰ ἀνώνυμα και ἐπίθετα, δῆθεν περιττά. Ἐπεὶ ἐσκέφθης ποτὲ τί σημαίνει ἡ λέξις Παράφρασις; Ἐμελέτησας, λέγω, τοὺς περὶ παραφράσεως παραδομένους ὑπὸ τῶν τεχνογράφων κανόνας, καθ' οὓς δυνάμεθα τὴν φράσιν εἰς περιφρασίαν νὰ μεταβάλωμεν και τὰ λοιπὰ σχήματα τοῦ λόγου, κἂν τε τῆς λέξεως ὡσι, κἂν τε τῆς ἐννοίας, νὰ μεταποιῶμεν; Ὁχι, βέβαια, καθότι ἂν ἤξευρες τί ἐστὶ Παράφρασις, δὲν ἤθελές ποτε τὴν συγχέει μετὰ τὴν Μετάφρασιν, ἐνῶ ἡ μὲν (ἅς σοι εἶπω νὰ τὴν μάθῃς) γίνεται εἰς αὐτὴν τὴν ἰδίαν γλῶσσαν ἢ δὲ εἰς ἄλλην ἄλλοεθνή γλῶσσαν και τούτου χάριν ἄλλοι μὲν οἱ περὶ Παραφράσεως κανόνες, ἄλλοι δὲ οἱ περὶ Μεταφράσεως («Καλλιόπη», Α', 1819, σ. 68). Ἰδ. και π.κ. σ. 256.

2. Ὁμήρου Ἰλιάς παραφρασθεῖσα [...] παρὰ Γ. Ρουσιάδου [...]. Τμ. Α', Ἐν Βιέννῃ 1817, σ. νς' -ξ'.

τῆς αἰσθητικῆς καταξιώσεως τῆς ἐργασίας του καὶ τὴν ὁποία σὲ κάποια σημειώσι του προβάλλει ὡς τὸ κύριο προσὸν καὶ στιχουργημάτων τῆς ἐποχῆς: *Πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ κάθε εὐαίσθητος καὶ περὶ τοῦ νῦν συνεπιζομένου καὶ παρὰ πᾶσι δεκτοῦ ὁμοιοκαταληκτικοῦ τρόπου τῆς νῦν Ποιητικῆς ὅτι, ἂν κατὰ τὴν ἰδέαν (Ἑλληνοφρόνων¹ αὐτοκαλουμένων καὶ ἄλλως ἀνωνύμων μενόντων) στιχοπλόκων τινῶν (ιδ. Α.Ε. 1817, ἀρ. 16, σ. 399)² ἀποβληθῇ ἢ ὁμοιοκαταληξία, ὁ ὡσαύτως μόνος καὶ κύριος τῶν νῦν ἐν χρήσει ποιήσεων στολισμὸς καὶ ποιητικὴ τέχνη, ποία δυσκολία θέλει ἐμποδίζει τότε πλέον καὶ ὄλους τοὺς Μωρολόγους μυθογράπτας Σαλαμίνιους καὶ τινὰς τοῦ μοναχικοῦ τάγματος ἐξωγκωμένους μωρολόγους καὶ τῆδε κἀκεῖσε Πεδοβήμονας τοῦπίκλιν δὲ Σωφρονιστὰς (ιδ. Α.Ε. 1817, ἀρ. 16, σ. 402)³ τοῦ νὰ συντάττον ὄλας τὰς μωρολογίας των στιχουργικῶς καὶ νὰ πλουτίζωσι μὲ αὐτὰς τῶν Γραικῶν τὴν φιλολογίαν⁴.*

Εἶναι βέβαια φυσικὸ ὅτι ὁ Κοζανίτης λόγιος ἀναγκάζεται συχνὰ νὰ θυσιάσῃ στὶς ἀπαιτήσεις τῆς ὁμοιοκαταληξίας τὴν ἀκρίβεια τῆς ἀποδόσεως τοῦ πρωτοτύπου, πού ὅπωςδῆποτε τὸ παρουσιάζει κατὰ τρόπο, πού δὲν ἐπιτρέπει οὔτε στοιχειωδῶς τὴν διατήρησι τῆς δυνάμεως τῶν ὁμηρικῶν στίχων.

Ἐνδεικτικὴ εἶναι ἡ ἀντιστοιχία πρωτοτύπου καὶ «παραφράσεως», κατὰ στίχους, στὶς ραψωδίες:

A ἀρχ. κείμε. 611 ~ παράφρ. 1088

B ἀρχ. κείμε. 877 ~ παράφρ. 1564

E ἀρχ. κείμε. 909 ~ παράφρ. 1546

Z ἀρχ. κείμε. 529 ~ παράφρ. 918

Θ ἀρχ. κείμε. 561 ~ παράφρ. 950

Ἡ διαφορὰ τῶν στίχων δὲν ὀφείλεται τόσο στὴν ἀναλυτικότητα τῆς νεοελληνικῆς (πού ἄλλωστε στὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς «παραφράσεως» τοῦ Γ. Ρουσιάδη εἶναι ὅπωςδῆποτε περιορισμένη) ὅσο στὴν γενικωτέρα τάσι τοῦ πλατυασμοῦ, πού διαπιστώνεται μὲ τὴν παρεμβολὴ στίχων ἐπεξηγηματικῶν τοῦ νοήματος σὲ χωρία τοῦ πρωτοτύπου, μὲ προσθῆκες λέξεων ἢ φράσεων, πού γίνονται ἀπὸ στιχουργικὲς ἀνάγκες, ἂν δὲν προέρχωνται ἀπὸ τὴν ἀφελῆ προσπάθεια νὰ δοθῇ ζωηρότης στὸν λόγο.

Εἶναι χαρακτηριστικὰ τὰ παραδείγματα:

1. Ἰδ. Δ η μ. Γ κ ἰ ν η, Τὰ ἀνώνυμα ἔργα τοῦ Κοραῆ [...]. Ἀθήνα 1948, σ. 37-42. Πρβλ. καὶ Σ τ. Κ α ρ α τ ζ ᾶ, Κοραῆς καὶ Νικολόπουλος, Ἀθήνα 1949, σ. 10.

2. Ἑλληνοφρόνων Σαλαμίνιος ὑπογράφει Ὁμήρου ἐγκώμιον διὰ στίχων.

3. Σωφρόνιος Ἀθηναῖος, μοναχὸς τοῦ Ἁγίου Ὁρους ὑπογράφει Εὐχὰς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος (Ἰδ. καὶ Δ η μ. Γ κ ἰ ν η, Τὰ ἀνώνυμα ἔργα τοῦ Κοραῆ, ὁ.π., σ. 37-42).

4. Ὁμήρου Ἰλιάς παραφρασθεῖσα [...] παρὰ Γ. Ρουσιάδου [...]. Τμ. Δ', Ἐν Βιέννῃ 1817, σ. 9.

*Δᾶερ ἐμεῖο, κυνὸς κακομηχάνου ὀκρουέσσης,
ὥς μ' ὄφελ' ἤματι τῷ, ὅτε με πρῶτον τέκε μήτηρ,
οἴχεσθαι προφέρουσα κακὴ ἀνέμοιο θύελλα
εἰς ὄρος ἢ εἰς κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης,
ἔνθα με κῦμ' ἀπόερσε πάρος τάδε ἔργα γενέσθαι.*

(Z 344-348).

*Ἄνδράδελφε τῆς ἀναιδοῦς ἐμοῦ κ' ἠχρειωμένης,
τῆς ταλαιπώρου καὶ κακὰ ὄνειδ' ἐνδεδυμένης,
εἶθ' εἰς ἡμέραν τὴν αὐτὴν, καθ' ἣν πρῶτον ἐξῆλθον
ἐκ μητρικῆς μου τῆς γαστροῦ καὶ εἰς τὸν κόσμον ἦλθον,
εὐθὺς κακὴ τις συστροφὴ ἀνέμου ν' εἶχ' ὀρμήσει
ἐκ κόλπων μου τῶν μητρικῶν νὰ μὲ μετακομίσει,
εἴτε εἰς ἔρημον βουνόν, εἴτε εἰς τῆς θαλάσσης
τῆς πολυήχου τῶν πιερῶν κιμάτων τὰς ἐκτάσεις
ὅπου ἔς τὰ σπλάγγνα των εὐθὺς νὰ μὲ καταποντίσων,
πρὶν ὅπου ἔργα τὰ αἰσχρὰ αὐτὰ ν' ἀκολουθήσων.*

(παράφρ. Z 593-602).

*Κλυθί μεν, ἀργυρότοξ' ἃς Χρῦσην ἀμφιβέβηκας
Κίλλαν τε ζαθέην Τενέδοιό τε ἴφι ἀνάσσεις.*

(A 451-452).

*ᾤΩ ἀργυρότοξε θεέ, ὁ Χρῦσας προστατεύων
καὶ σὺν αὐτῇ τῆς ἱεράς Κίλλας καὶ βασιλεύων
ἐν τῇ Τενέδῳ κραταιῶς, Σὲ τὸν λαμπρὸν θεόν μου
ἀπὸ ψυχῆς παρακαλῶ, πάλιν εἰσάκουσόν μου.*

(παράφρ. A 803-806).

ᾤΩ πάτερ ἡμέτερε Κρονίδη, ἔπατε κρειόντων

(Θ 31).

*ᾤΩ πάτερ, μου, Κρόνον υἱέ, Κύριε πάντων ὄντων,
θεὲ θεῶν καὶ βασιλεῦ πάντων βασιλευόντων*

(παράφρ. Θ 47-48)

Ἡ διαπίστωση τοῦ γενικωτέρου τρόπου τῆς μεταφραστικῆς ἐργασίας τοῦ Γ. Ρουσιᾶδη δὲν ἀφίνει πολλὰ περιθώρια σὲ ἀναζητήσεις μερικωτέρων στοιχείων. Πρέπει ὥστόσο νὰ παρατηρηθοῦν τὰ ἑξῆς:

Ἄομοιοί στίχοι στὸν Ὅμηρο ἀποδίδονται διαφορετικὰ στὴν «παράφρασι». Π.χ.:

Αὐτίκα δ' ἐξ ὀχέων σὸν τεύχεσιν ἄλτο χαμᾶζε,
 πάλλων δ' ὀξέα δοῦρε κατὰ στρατὸν ὄχετο πάντη,
 ὀτρύνων μαχέσασθαι, ἔγειρε δὲ φύλοπιν αἰνήν.
 Οἱ δ' ἐλελίχθησαν καὶ ἐναντίοι ἔσταν Ἀχαιῶν

(E 494-497 ~ Z 103-106).

Ἐκ τῆς ἀμάξης ἐπὶ γῆν πήδησεν ὀπλισμένος·
 κινῶν δὲ δόρυ τὸ ὀξὺ πρὸς τὸν στρατὸν του τρέχει
 καὶ τάξεις τὰς τρωαδικὰς ἀπάσας διατρέχει
 παρακινῶν τοὺς κ' ἐμψυχῶν νὰ μάχωνται γενναίως
 καὶ οὕτω μάχην φοβερὰν διήγειρεν εὐθέως

(παράφρ. E 818-822).

Ἐκ τῆς ἀμάξης ἐπὶ γῆν πηδᾷ ἐξοπλισμένος
 κινῶν δὲ δόρυ τὸ ὀξύ, ἀπανταχοῦ ταχύων
 κ' εἰς μάχην τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἅπαντα παροτρύνων
 πόλεμον ἤγειρε σκληρόν...

(παράφρ. Z 170-173).

Λεκτικά σχήματα καὶ λογοπαίγνια—στοιχεῖα ποὺ καὶ ἀπὸ τὴν φύσι
 τοὺς δύσκολα ἀποδίδονται ἀπὸ γλῶσσα σὲ γλῶσσα ἢ γλωσσικὸ ἰδίωμα—
 ἐδῶ ἢ παραλείπονται ἢ χάνουν ὅλη τὴν βαρύτητά τους. Π.χ.:

Ἡμῖν μὲν τόδ' ἔφηνε τέρας μέγα μητίετα Ζεύς,
 ὄψιμον ὄψιπέλεστον, ὅου κλέος οὐ ποτ' ὀλεῖται.

(B 324-325).

Ζεὺς ὁ βουλευτικὸς θεός, οὗ ἅπασα τελεῖται
 βουλή κ' οὐδέποτε αὐτοῦ ἡ δόξα ἀπολεῖται,
 τῇ εὐδοκίᾳ τῇ σοφῇ αὐτοῦ ὅς τὸ φῶς ἡμέρας
 τὸ μέγα τοῦτο καὶ φορικτὸν ἀπέπεμψέ μοι τέρας

(παράφρ. B 645-648).

Φράζεο, Τυδεΐδη, καὶ χάζεο, μηδὲ θεοῖσιν
 ἴσ' ἔθελε φρονέειν...

(E 440-441).

Σκέπτου καλῶς ὅ,τι ποιεῖς πρῶτον νιὲ Τυδέως,
 διαλογίζου αὐτὸ πρὶν καὶ ὑποχώρ' εὐθέως.

(παράφρ. E 725-726).

Δ ὕ ν' Ἄ ι δ ο ς κινέην.....

(E 845)

Τοῦ Πλούτωνος θέτει εὐθὺς τὴν περικεφαλαίαν

(παράφρ. E 1434).

Τὸ ἴδιο, φυσικά, μπορεῖ νὰ λεχθῆ καὶ γιὰ τὴν ἀπόδοσι τῶν λεγομένων ἐκφραστικῶν ὀνομάτων. Π.χ.:

Ξάνθε τε καὶ σὺ, Πόδαργε καὶ Αἴθων Λάμπε τε διε

(Θ 185).

ᾤω Ξάνθε, Πόδαργε καὶ σὺ Αἴθων καὶ Λάμπε θεῖε

(παράφρ. Θ 315).

καὶ τῶν ἐτυμολογικῶν ὑπαινιγμῶν τοῦ Ὅμηρου. Π.χ.

.....Τ υ χ ί ο ς κάμε τέυχων

(H 220)

.....Τυχίος.....

.....πεποιημένην

εἶχ'.....

(παράφρ. H 366-368).

ᾤΗ τοι ὁ κάπ πεδίον τὸ Ἄ λ ή ι ο ν οἶος ἀ λ ᾱ τ ο

(Z 201).

Εἰς τὸ Ἄλγῆιον ἐλθὼν πεδίον πάντη μόνος

ᾤπλανᾶτο τότε.....

(παράφρ. Z 337-338).

Ἐπιγραμματικές ἐκφράσεις ἀποδίδονται ἀναλυτικὰ καὶ ἀτονοῦν. Π.χ.:

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη.....

(B 204).

Ποτὲ δὲν γίνεται καλόν, μᾶλλον δὲ δυστυχία,

ὅπου τὸ πλῆθος διοικεῖ κ' εἶναι πολυαρχία.

(παράφρ. B 397-398).

Τὰ κύρια ὀνόματα δὲν μετασχηματίζονται, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀποδίδονται στὰ νεοελληνικὰ τὰ λατρευτικὰ ἐπίθετα. Π.χ.:

Τριτογένεια (Θ 39). ~ Ἄθηνᾶ *Τριτογενὲς* (παράφρ. Θ, 61).

Σμινθεῦ (A 39). ~ *Σμινθεῦ* (παράφρ. A 69).

Οί παρομοιώσεις—ἓνα ἀπὸ τὰ ποιητικώτερα στοιχεῖα τοῦ ὁμηρικοῦ ἔπους—μετατρέπονται στὴν «παράφρασι» τοῦ Γ. Ρουσιάδη σὲ πλαδαρῆς συγκρίσεις. Π.χ.:

*᾽Ως δ' ὅτ' ἀπὸ σκοπιῆς εἶδεν νέφος αἰπόλος ἀνήρ
ἐρχόμενον κατὰ πόντον ὑπὸ Ζεφύροιο ἰωῆς·
τῷ δὲ τ' ἀνευθεν ἐόντι μελάντερον ἤυτε πίσσα
φαίνεται ἰὸν κατὰ πόντον, ἄγει δέ τε λαίλαπα πολλήν·
ρίγησέν τε ἰδὼν ὑπὸ τε σπέος ἤλασε μῆλα·
τοῖται ἄμ' Αἰάντεσσι διοτρεφέων αἰζηνῶν
δήμιον ἐς πόλεμον πυκναὶ κίνοντο φάλαγγες
κύναι, σάκεσίν τε καὶ ἔγχεσι πεφρικυῖαι.*

(Δ 275-282).

*Καὶ καθὼς ὅταν τις ποιμὴν ποτὲ ἐφησυχάζῃ
ἐφ' ὑψηλοῦ τόπου τινὸς κ' ἴδῃ νὰ πλησιάζῃ
ἐπὶ τὴν θάλασσαν μ' ὄρμην νέφος πεπυκνωμένον
ἀπὸ Ζεφύρου τὰς σφοδρὰς πνοὰς ὃν φουσκωμένον
κ' ἐν ὄσ' ἀπέχει μὲν μακρὰν χροιάν μελανωτέραν
τῆς πίσσης φέρει καὶ νυκτὸς θέαν σκοτεινότεραν,
ὡς δ' ἐπὶ θάλασσαν ἐλθῆ μετὰ βροχῆς ραγδαίας
ἀνεμοστρόβιλον ποιεῖ μὲ συντροφὰς βιαίας,
φόβῳ εὐθὺς κατασχεθεὶς τὰς αἰγὰς νὰ συνάξῃ
κ' εἰς κανὲν σπήλαιον αὐτὰς σπεύδει διὰ ν' εἰσάξῃ,
τοιουτοτρόπως μελανάι καὶ αἱ πεπυκνωμένα
φαίνοντο φάλαγγες αὐτῶν οὔσαι συντεθειμένα
ἐκ νέων ἰσχυρῶν ἀνδρῶν, ὄντων κεκυκλωμένων
μὲ τὰς ἀσπίδας καὶ μ' αἰχμὰς δοράτων πεφραγμένων,
οἵτινες μ' ἐνθουσιασμὸν πάντες ἠκολουθοῦσαν
τοὺς Αἰάντας καὶ πρὸς σκληρὰν μάχην ἐπροχωροῦσαν.*

(παράφρ. Δ 483-498).

Ὅσο γιὰ τὸ χρησιμοποιοῦμενο λεξιλόγιο, εἶναι βέβαιο ὅτι ὁ Γ. Ρουσιάδης, μὲ τοὺς ἀλλεπαλλήλους ἀρχαῖσμούς, οὔτε πλησιάζει κανὲν στὴν πρόθεσί του νὰ καταστήσῃ τὸν Ὅμηρο προσιτό, μὲ τὴν «παράφρασί» του οὐχὶ διὰ τοὺς σοφοὺς καὶ πεπαιδευμένους, οἵτινες δὲν ἔχουσι χρεῖαν αὐτῆς, ἀλλὰ δι' ἐκείνους μόνον εἰς τῶν ὁποίων τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ Ὅμηρος εἶναι πάντῃ νεκρὸς καὶ δι' ἐκείνους τῶν νέων οἵτινες ἀρχίζουσι ν' ἀναγινώσκωσι τὰς ποιήσεις τοῦ Ὅμηρου¹.

1. Ὅμηρου Ἰλιάς παραφρασθεῖσα [...] παρὰ Γ. Ρουσιάδου [...] Τμ. Α', Ἐν Βιέννῃ 1817, σ. ξ'.

Ἔτσι ὁ ἴδιος ὁ μεταφραστής ἀναγκάζεται κάποτε νὰ ἐπεξηγή, σὲ ὑποσημειώσεις, λέξεις ὁμηρικὲς ποὺ ἐπαναλαμβάνονται στὸ νεοελληνικὸ του κείμενο ἢ ἀποδίδονται μὲ ἄλλες, ἐξ ἴσου ὁμως ἄγνωστες. Κι ἡ ἐπεξήγησις αὐτὴ ἐνδιαφέρει ἴσως ἀπὸ γλωσσολογραφικὴ ἄποψι, ἀλλὰ ἀποδεικνύει καὶ τὴν ἀδυναμία τοῦ Γ. Ρουσιάδη στὴν ζωντανὴ ἀνάπλασι τοῦ ἀρχαίου κειμένου.

Σημειῶνω χαρακτηριστικὰ παραδείγματα¹:

ἄποινα (A95) ~ ἄποινα (παράφρ. Α, 175).

*Τὰ πρὸς λύτρωσιν τῶν αἰχμαλώτων διδόμενα χορήματα
ἢ ξεσκαβιάτικα*

παρὰ προηνίσια νηὸς (A 476) ~ στοὺς κάλωνας πλησίον
(παράφρ. Α, 847)

Γούμενας κοινῶς

στειρῆ (A 483) ~ ὑπὸ τῆς τροπίδος (παράφρ. Α, 860)

*τὸ χονδρὸν ξύλον [...] καρaboρραχίτης παρὰ τῶν ναύτων
κοινῶς καλούμενον*

προηνέες (B 418) ~ προηνεῖς (παράφρ. Β, 418)

προύμυτα

ἐπισφυρίοις (Γ 331) ~ μὲ πόρπας (παράφρ. Γ, 584)

θηλυκωτήρια, κόφες ἢ καὶ φιούμπας, ἰταλιστὶ

τιμὴν (Γ 459) ~ ἀντέκτησιν (παράφρ. Γ, 807)

*Κοντριμποντζιόνην (καὶ στὴν σ. 52-53 «τὸ πρόστιμον
τοῦ πολέμου contribution»)*

σφυρὰ (Δ 147) ~ σφυρὰ (παράφρ. Δ, 254)

οἱ ἀστράγαλοι καὶ κοινῶς Κότζια

ἦρις (Ζ 94) ~ ἐνιαυσίων (παράφρ. Ζ, 154)

χροινιάριων

κατ' ἀγνιάς (Ζ 391) ~ εἰς τὰς ἀγνιάς (παράφρ. Ζ, 676)

δόμονος ἢ τουρκιστὶ σοκάκια, κατὰ τὴν νῦν συνήθειαν

ἠλακάτην (Ζ 491) ~ ἠλακάτην (παράφρ. Ζ, 847)

τὴν Ρόκαν, κατὰ κοινὴν συνήθειαν

1. Ἀμέσως μετὰ τὸ παράδειγμα ἐπαναλήψεως ἢ ἀποδόσεως τῶν ὁμηρικῶν λέξεων κατὰ τρόπο ἀρχαῖζοντα ἀκολουθοῦν (μὲ μικρότερα τυπογραφικὰ στοιχεῖα) οἱ σχετικὲς ἐπεξηγήσεις τοῦ Γ. Ρουσιάδη.

Ὅταν ἐξεδόθη ἡ «παράφρασις» τοῦ Γ. Ρουσιάδη, ἐπεκρίθη δριμύτατα στὸν «Λόγιον Ἑρμῆς». Σὲ κριτικὴ τοῦ δημοσιεύθηκε (ἀπὸ τὸν Π. Μ. ἐκ Κωνσταντινουπόλεως)¹ παραλληλίζεται ἡ ἐργασία αὐτὴ μὲ τὸν Νέο Ἑρωτόκριτο² τοῦ Δ. Φωτεινοῦ³, ἀπὸ τὸν ὁποῖο φαίνεται χειροτέρα, καὶ μὲ τὴν Κρίσι τοῦ Πάριδος⁴ τοῦ Δ. Γουζέλη⁵, ἀπὸ τὴν ὁποία εἶναι ἀηδεστέρα, ἀναλύονται γιὰ ἀπόδειξι τῆς ἀποτυχίας τοῦ μεταφραστοῦ οἱ πρῶτοι στίχοι ἀπὸ τὸ Α τῆς «Ἰλιάδος» καὶ διατυπώνονται ἀπόψεις γιὰ τὴν γενικωτέρα ἀδυναμία τοῦ Παραφραστοῦ νὰ ἀποδώσῃ τὸ ὁμηρικὸ ἔπος: *Πόση ἀτυχία. Ἄνθρωπος ὅστις ἔκαμε καὶ ἐξέδωκε / τοιούτους στίχους εἶναι δυνατόν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι αὐτὸς ἠσθάνθη τὰς χάριτας τοῦ πρωτοτύπου; [...]. Ἄν ὁ Ρουσιάδης ἠσθάνετο τί εἶναι ἡ Ἰλιάς, ἔπρεπε, ὅταν πρώτην φορὰν τοῦ κατέβη τῆς παραφράσεως ἡ ἰδέα, νὰ στοχασθῆ ὅτι ἀπατᾶται ἀπὸ τὸν δαίμονα τῆς φιλαντίας. Προβάλλουν τινὲς ὅτι ἡ παράφρασις αὐτὴ οὐσα ἀκριβεστάτη ἤμπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ τοὺς σπουδάζοντας τὸ πρωτότυπον τῆς Ἰλιάδος· ἀλλὰ τίς θέλει ἐλπίζει ἀκριβειαν συλλογιζόμενος τοῦ ὁμοιοκαταλήκτου τὴν ἀδιάκοπον μάχην; Ἐπειτα, ἂν ἡ ἀκριβεία γυμνῆ ἀκοῦσε νὰ καθιστᾷ τὰς παραφράσεις ἀξίας τοῦ κοινοῦ, ἔπρεπε νὰ τυπώνωνται οἱ εἰς ὅλα τὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος μετὰ πολλῆς μελέτης καὶ ἀκριβείας παραφραζόμενοι συγγραφεῖς καὶ οἱ σπουδάζοντες τὸν Ὅμηρον, ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι δὲν τὸν σπουδάζουν εἰς τὸ σχολεῖον ὡς μάθημα, στοχάζομαι ὅτι θέλουν προτιμήσει σχόλια ἀπὸ τοὺς ἀηδεῖς⁶ στίχους τοῦ Ρουσιάδου. Ἀπόρησαν μερικοὶ διατί δὲν ἔκαμε πεζὴν τὴν παράφρασιν, ἀφοῦ εἶδεν ὅτι δὲν ἐπιτυγχάνει εἰς τὴν στιχορρογίαν. Ἀλλὰ τὸ εἶδεν ἄραγε;⁷*

Στὴν κριτικὴ αὐτὴ ἀπήντησαν ἀμέσως, ἀπὸ τὶς στήλες τῆς «Καλλιό-

1. Π. Μ., Ἐπιστολὴ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, «Λόγιος Ἑρμῆς» 1819, σ. 92-98.

2. Νέος Ἑρωτόκριτος, παρὰ Λιονσίον Φωτεινοῦ. Τόμ. Α'-Β'. Ἐν Βιέννῃ 1818.

3. Γιὰ τὸν Δ. Φωτεινὸ καὶ τὸ ἔργο του ἰδ. Γ λ. Π ρ ω τ ο π α π ᾶ - Μ π ο υ μ π ο υ λ ἰ δ ο υ, Κείμενα Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, ὁ.π.. σ. ια'-ιβ', 295-296 (ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία).

4. Ἡ κρίσις τοῦ Πάριδος. Ποίημα Μυθολογικόν, Ἑρωτικόν καὶ Ἡθικόν Ἀημητρίου Γουζέλη τοῦ ἐκ Ζακύνθου. Ἐκδόσις πρώτη [...]. Ἐν Τεργέστη 1817.

5. Γιὰ τὸν Δ. Γουζέλη καὶ τὸ ἔργο του ἰδ. Γ λ. Π ρ ω τ ο π α π ᾶ - Μ π ο υ μ π ο υ λ ἰ δ ο υ, Τὸ θέατρον ἐν Ζακύνθῳ ἀπὸ τοῦ ΙΖ' μέχρι τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ἐπὶ τῇ βάσει ἀνεκδότων κειμένων, Ἀθῆναι 1958, σ. 85-89 (ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία).

6. Καὶ ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Ν. Β. Τωμάδακη (Ὁ Σολωμὸς καὶ οἱ Ἀρχαῖοι, Ἀθῆναι 1943, σ. 26) ἡ μετάφρασις τοῦ Γ. Ρουσιάδη χαρακτηρίζεται «ἀηδῆς καὶ ἐκτεταμένη».

7. Ἰδ. καὶ τὸ σχετικὸν δημοσίευμα τοῦ Ν. Ι., «Λόγιος Ἑρμῆς» 1820, σ. 114-120, ὅπου —κοντὰ σὲ ἄλλες ἀξιοπρόσεκτες παρατηρήσεις, ἰδίως γιὰ τὸν τρόπο τῆς μεταφράσεως ἔργων τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος ἢ τῆς εὐρωπαϊκῆς λογοτεχνίας—ἀναγνωρίζεται ὅτι ὁ κτὼ Ρουσιάδης εἶτε ἀπὸ ζῆλον φιλολογικὸν κινηθεὶς εἰς τοιοῦτον ἔνδοξον ἀγῶνα εἶτε ἀπὸ ἄλλην τινὰ αἰτίαν, ἀγνωστον μὲν εἰς ἐμέ, γνωστὴν δὲ εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς φίλους του, εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι ἔμελλε νὰ ἐδοκιμῆσῃ, ἂν εἶχεν ἐκ φύσεως καὶ ποιητικὰς ἀρετὰς (σ. 118).

πης», πρώτα ὁ *I. A.*¹ με γενικὲς παρατηρήσεις χαρακτηρίζοντας τὸν συγγραφέα τῆς ἐπικρίσεως *ἄκριτον κριτικὸν* πὸν *πρῶτον*[...] *δὲν ἤμπορεῖ νὰ εἶναι Ἑλληνας*[...], ἀλλὰ νόθος τις καὶ μισέλληνας. Δεύτερον πρέπει νὰ τρέφῃ ἄσπουνδον φατριαστικὸν μῖσος [...] ἐξαιρέτως κατὰ τοῦ Ρουσιάδου [...]. Τρίτον ὅτι εἶναι ἓνας τῶν *μανιωδεστάτων φατριαστῶν* καὶ κατόπιν ὁ *Σ. Α. Ι.*, με ἐκτενὲς μελέτημα².

Στὸ τελευταῖο, πὸν διακρίνεται γιὰ τὴν ἐμπάθεια καὶ τὸν ὕβριστικὸν τόνον³, γίνεται προσπάθεια νὰ δικαιολογηθῇ ὁ πλατυασμὸς στὸν λόγο τοῦ Γ. Ρουσιάδη με τὴν διάκρισι *παραφράσεως* καὶ *μεταφράσεως*⁴ καὶ προβάλονται ὡς στοιχεῖα, πὸν καθιστοῦν τὴν ἐργασία τοῦ Κοζανίτη λογίου *ἀξιότιμος καὶ ἀξιοσύστατος εἰς τὴν παιδευομένην ἑλληνικὴν νεολαίαν: ὅτι [ὁ «Παραφραστής»] πανταχοῦ διατηρεῖ τὴν ἔννοιαν τοῦ Ποιητοῦ· ὅτι πολυλόγατα σημεῖα ὑποσυνάπτει χρησιμεύοντα μεγάλως εἰς τὸ πραγματικὸν μέρος τῆς ὁμηρικῆς ποιήσεως· ὅτι οἱ στίχοι του εἶναι εὐτονοὶ καὶ ἐπιμελῶς ἐξεργασμένοι.*

Οἱ ἀπόψεις αὐτὲς δὲν μποροῦν βέβαια νὰ καλύψουν τὰ σφάλματα καὶ τὶς ἀδυναμίες τῆς «Παραφράσεως»⁵, τὴν ὁποία—ὅπως παραδίδεται ἀπὸ τὸν Μ. Γεδεῶν⁶—κάποιος σύγχρονος τοῦ Γ. Ρουσιάδη ἀνώνυμος στιχουργὸς ἐχαρακτήρισε με τὸ ἐπόμενον πνευματῶδες, ὅσο καὶ δηκτικώτατο, δίστιχο:

*Τὸν Ὅμηρον τυφλὸν ἰδὼν ἠρώτησεν ὁ Ἄδης·
«Καὶ ποῖος σὲ ἐτόφλωσεν;»*

— Ὁ Γ. Ρουσιάδης.⁷

1. *I. A.*, Ἐπιστολή, «Καλλιόπη», Α', 1819, σ. 57-58.

2. *Σ. Α. Ι.*, Ἐπικρίσις εἰς τὴν κατὰ τῆς παραφράσεως τοῦ Ρουσιάδου γενομένην κρίσιν, «Καλλιόπη», Α' (1819) 67-70.

3. Πρβλ.: *Τί νὰ σοὶ εἰπῶ, φίλε; Εἶσαι πάντῃ ἀγράμματος, ἄθλιε* (σ. 68). *Ἡ κριτικὴ τοῦ ἀθλίον καὶ ἀμαθοῦς τούτου κριτικοῦ...* (σ. 68).

4. Ἰδ. καὶ π.π., σ. 248.

5. Πρέπει ὥστόσο νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ὁ τόνος τῶν κρίσεων καὶ ἐπικρίσεων δὲν εἶναι ἄσχετος πρὸς τὴν ἀντίθεσι τοῦ Γ. Ρουσιάδη με τὸν κύκλο τοῦ Ἄδ. Κοραῆ, στὸν ὁποῖο κάποτε ἀναφέρεται με δευτέτους ὑπαινιγμοῦς (πρβλ. «Ὅμηρου Ἰλιάς παραφρασεῖσα[...] παρὰ Γ. Ρουσιάδου [...]». Τμ. Δ'. Ἐν Βιέννῃ 1817 σ. 9, 221-222), ὅπως καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἰδεολογικὴ ἀτμόσφαιρα γενικώτερα, μέσα ἀπὸ τὴν ὁποία προέβαλλαν τὶς ἀπόψεις τοὺς οἱ ἐκδῶται τῶν περ. «Λόγιος Ἑρμῆς» καὶ «Καλλιόπη» (πρβλ. καὶ Γ. Λ α ῖ ο υ, Ὁ ἑλληνικὸς τύπος τῆς Βιέννης ἀπὸ τοῦ 1784 μέχρι τοῦ 1821, Ἀθήναι 1961, σ. 92-94, 119-126).

6. Μ. Γ ε δ ε ῶ ν, Ἀποσημειώματα Χρονογράφου: 1800-1913, Ἐν Ἀθήναις 1932, σ. 9.

7. Στὸ δίστιχο αὐτὸ καὶ μόνο περιορίζονται γιὰ νὰ χαρακτηρίσουν τὴν «παραφρασί» τῆς «Ἰλιάδος» τοῦ Γ. Ρουσιάδη ὁ Κ. Δ η μ α ρ ἄ ς (Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, Γ' ἔκδοσις, [Ἀθήναι] 1964, σ. 179), ὁ Β. Κ η ὀ ς (L'Histoire de la littérature néogrecque, Stockholm [1962], σ. 614), πὸν ἀντιγράφει ἐδῶ τὸν Δημαρᾶ, κατὰ προγενεστέρα ἔκ-

Όπως αποδεικνύεται από την συστηματική μελέτη της «Παραφράσεως» του Γ. Ρουσιάδη (πού θεώρησα χρήσιμο να γίνει, ώστε υπεύθυνα πλέον να διατυπωθῆ ἡ τελικὴ κρίσις γι' αὐτήν), ἡ ἐργασία τοῦ Κοζανίτη λογίου δὲν εἶναι ἀπὸ λογοτεχνικὴ ἄποψι ἐπιτυχής. Κινεῖ ὡστόσο ὡς προδρομικὴ προσπάθεια τὸ γραμματολογικὸ ἐνδιαφέρον.

ΦΑΙΔΩΝ Κ. ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΔΗΣ

δοσι τῆς «Ἱστορίας...» του, καὶ ὁ Κ. Μητσάκης (Ὁ Ὅμηρος στὴ νέα ἐλληνικὴ λογοτεχνία, ὁ.π., σ. 23), πού παραπέμπει στὸν Δημαρᾶ.

S U M M A R Y

P h a e d o n K. B o u b o u l i d i s, Literary Miscellany.

In the first part the already published or known poems of Michael Perdikaris (1766-1828) are noted, and three verse works (from manuscripts found in the Library of Kozani, the State Archives, and the National Library) appropriately annotated (and with the relevant bibliography) are published.

In the second part a «paraphrase» of Homer's «Iliad» by G. Rousiadis (1783-1854), which appeared in 1817-19, and its influence are systematically examined. A general opinion about the publication of this work is included and a bibliography follows.